

شناسایی و اولویت‌بندی معیارها و شاخص‌های مؤثر در فرآیند تحقق‌پذیری پروژه‌های طراحی شهری در ایران*

تاریخ دریافت: ۹۲/۲/۳۱
 تاریخ پذیرش نهایی: ۹۲/۴/۳۰

آرش ثقفی اصل** - اسفندیار زبردست*** - حمید ماجدی***

چکیده

به موازات ارتقاء جایگاه طراحی شهری در نظام برنامه‌ریزی کشور، توجه به فرآیند تحقق‌پذیری آن از اهمیت به سزایی برخوردار است. چه بسیار پروژه‌های طراحی شهری که علی‌رغم نیاز مبرم به آن‌ها جهت رفع کمبودها و نارسایی‌های محیط شهرهای معاصر کشورمان، به دلیل ضعف اساسی در تعریف، تهیه و تصویب به اجرا نرسیده‌اند. عدم اجرای پروژه‌های مذکور سبب کاهش کیفیت فضاهای عمومی شهرها و نارضایتی عموم شهروندان شده و مدیران شهری را بر آن داشته است که با تجدید نظر در فرآیند اجرایی پروژه‌ها در پی یافتن دلایل اصلی کاهش تحقق‌پذیری باشند. از این رو مطالعه فرآیند تحقق این قبیل پروژه‌ها از ضروریات پژوهش‌های شهرسازی کشور می‌باشد. بر این اساس پژوهش حاضر تلاشی برای شناسایی و اولویت‌بندی معیارها و شاخص‌های مؤثر در این فرآیند می‌باشد. بدین منظور، با استفاده از مطالعات اسنادی و با مروری بر متون مربوطه، ابتدا به تدوین چارچوب نظری پرداخته، سپس با استفاده از روش تحلیلی - تطبیقی و مرور مستندات و آراء مشابه سایر اندیشمندان، معیارها و شاخص‌های اولیه مشخص شد. سپس به منظور بومی‌سازی و انطباق با زمینه ایران، معیارها و شاخص‌های مذکور با روش مصاحبه با صاحب‌نظران تدقیق و تکمیل شد. در نهایت میزان اهمیت هر یک از معیارها و شاخص‌ها به وسیله پرسشنامه توسط بازیگران اصلی پروژه‌های طراحی شهری ایران تعیین شده و اولویت‌بندی انجام یافت. یافته‌های پژوهش نشان داد در شرایط موجود طراحی شهری ایران، معیار صلاحیت کارفرما و مدیریت پروژه، مشارکت عمومی و شاخص‌های مربوطه بالاترین میزان اهمیت و معیار میزان تعامل قانونی، پشتیبانی علمی - آکادمیکی و شاخص‌های مربوطه کمترین اهمیت را از نظر بازیگران اصلی دارا می‌باشند.

واژگان کلیدی: معیار، شاخص، تحقق‌پذیری، فرآیند، پروژه‌های طراحی شهری.

* این مقاله برگرفته از بخشی از رساله دکتری نویسنده اول با عنوان «ارزیابی و ارائه مدل تحقق‌پذیری پروژه‌های طراحی شهری در ایران» با راهنمایی جناب آقای دکتر اسفندیار زبردست و مشاوره جناب آقای دکتر حمید ماجدی در گروه شهرسازی دانشکده هنر و معماری دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران می‌باشد.

** استادیار شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران، تهران، ایران (نویسنده مسئول).
 Email: a.saghafi@hotmail.com

*** استاد شهرسازی، دانشکده شهرسازی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

*** دانشیار شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران، تهران، ایران.

مقدمه

امروزه طراحی شهری پس از گذشت پنج دهه از پیدایش، به زمینه‌ای مهم و معنی‌دار در حوزه فعالیت‌های علمی، سیاست عمومی و فعالیت حرفه‌ای تبدیل شده و به طور فزاینده‌ای در میان بخش‌های خصوصی و عمومی در سطح جهان به رسمیت شناخته شده است. با رسمیت یافتن طراحی شهری، درخواست برای به کارگیری طراحان شهری حرفه‌ای و به طور کلی مهارت‌های طراحی شهری و به دنبال آن برای تحصیل طراحی شهری در دانشگاه‌ها افزایش یافته است (Car- mona & Tiesdell, 2007). در این میان فرآیند طراحی شهری پیچیده بوده و نحوه انجام آن و موضوع تحقق‌پذیری آن بحث برانگیز است. راجر ترانسیک در کتاب «در جستجوی فضای گمشده»، بیان می‌کند که فرآیند دستیابی به راه حل‌ها (مسیری که مسائل و مشکلات در درون آن جستجو می‌شود)، بخش مهمی از محصول نهایی ساخته شده است که مطالعه آن با جزئیات بیشتر ضروری به نظر می‌رسد (Trancik, 1986). از طرفی به نظر فالودی (۱۹۷۳)، از طریق فرایند است که برنامه‌ریزان و طراحان، اهداف محتوایی را در محیط شهری جامه عمل می‌پوشانند. در واقع فرآیند مطلوب است که موجبات تحقق پروژه‌های طراحی شهری را فراهم می‌سازد. در این راستا، تحقق نیافتن بسیاری از پروژه‌های پیشنهادی طراحی شهری موجب شد تا صاحب نظران به بررسی علل این مسأله و به طور کلی به بررسی زمینه‌های امکان‌پذیری مداخلات طراحی شهری بپردازند. با توجه به این مسأله، هدف اصلی پژوهش حاضر آن است که معیارها و شاخص‌های تحقق پروژه‌های طراحی شهری ایران را در فرآیند انجام شناسایی کرده و میزان اهمیت هر کدام را مشخص سازد. به منظور دستیابی به هدف مذکور، ابتدا مروری بر متون نظری مرتبط انجام گرفته و معیارها و شاخص‌های مؤثر در فرآیند تحقق‌پذیری پروژه‌های طراحی شهری در ایران شناسایی می‌شود. سپس با همکاری بازیگران اصلی پروژه‌ها و با ابزار پرسشنامه، میزان اهمیت هر یک از معیارها و شاخص‌ها مشخص شده و اولویت‌بندی انجام می‌گیرد.

۱. روش‌شناسی تحقیق

انجام این پژوهش، به دنبال پاسخگویی به دو پرسش اساسی است: معیارها و شاخص‌های مؤثر بر تحقق‌پذیری پروژه‌های طراحی شهری کدامند؟ و میزان اهمیت و وزن هر یک از این معیارها و شاخص‌ها چقدر است؟ بدین منظور برای شناسایی و تعیین اهمیت معیارها و شاخص‌های مذکور گام‌های زیر برداشته شده است:

ابتدا با مطالعات اسنادی مروری بر ادبیات موضوع صورت گرفته و سپس با روش تحلیلی - تطبیقی اهم معیارها و شاخص‌ها از میان نظریات اندیشمندان مختلف شناسایی شدند. سپس به منظور بومی‌سازی و انطباق آن با زمینه موجود ایران، مصاحبه عمیقی^۱ با صاحب‌نظران و بازیگران اصلی پروژه‌های طراحی شهری انجام گرفت. افراد برگزیده از مدیران شهری، مهندسان مشاور، پیمانکاران و اساتید دانشگاه هستند و در رابطه با پروژه‌های طراحی شهری با تجربه و صاحب‌نظر می‌باشند. روش انتخاب این کارشناسان براساس نمونه‌گیری هدفمند بوده است که تعداد ۲۴ نفر از خبرگان برای انجام مصاحبه انتخاب شدند. نتایجی که از مصاحبه حاصل شد در تدقیق، تکمیل و بومی‌سازی معیارها و شاخص‌های مورد نظر به کار رفته است. بدین صورت که برخی از شاخص‌های ناسازگار با نمونه ایران حذف شده و برخی شاخص‌ها که برآمده از نظریات خبرگان بود، اضافه شد. بدین ترتیب معیارها و شاخص‌های مطلوب پژوهش نهایی شد.

در گام بعد به منظور اولویت‌بندی و تعیین میزان اهمیت هر یک از معیارها و شاخص‌ها، وزن هر یک از معیارها و شاخص‌ها تعیین شد. روش کار بدین صورت است که پرسشنامه‌ای شامل معیارها و شاخص‌های تحقق‌پذیری که با استفاده از طیف پنج‌گانه لیکرت ارزش‌گذاری شده بود، تهیه و براساس نمونه‌گیری هدفمند توسط ۳۲ نفر از خبرگان که در فرآیند انجام پروژه‌های طراحی شهری اعم از تهیه، تصویب و اجرا حضور دارند، تکمیل شد. در نهایت با جمع‌آوری و تحلیل داده‌های حاصل در نرم افزار SPSS16 و با استفاده از آزمون فریدمن^۲، وزن هر یک از معیارها و شاخص‌ها تعیین شد و بر اساس هدف اصلی پژوهش اولویت‌بندی شد.

۲. مبانی نظری تحقیق

اینکه توافق گسترده‌ای در زمینه اهمیت تحقق‌پذیری طرح وجود دارد، امری واضح است. امروزه طراحان به تحقق‌پذیری طرح بسیار توجه می‌کنند و تئورسین‌های طراحی آن را به عنوان بخش کاملی از فرآیند طراحی می‌بینند (Alexander, 1985, p. 403). براساس نظریه ویلدواوسکی (۱۹۷۳)، فقدان تحقق‌پذیری طرح به معنای شکست است. برنامه‌ریزی امروزه مصداق جمله کالکینز (۱۹۷۹) که اشاره به «سندروم جدید برنامه» دارد، می‌باشد که می‌گوید: برنامه‌ها و سیاست‌ها بدون هیچگونه تلاشی برای سنجش پیشرفت در راستای دستیابی به اهداف و مقاصد صورت می‌گیرند. نبود یک ارزیابی سیستماتیک در تحقق‌پذیری برنامه ممکن است حاصل موانع متعددی باشد که در سر راه محققان وجود داشته است. «شکست تحقق‌پذیری» نیز زمانی رخ می‌دهد که نظریه برنامه درست باشد، اما به درستی در جای خود قرار نگرفته باشد (Rosenbaum, 1986, p. 67). شکست اجرا، همچنین می‌تواند به اندازه چنین برنامه‌ای که با تقید به طرح اصلی و یا فاقد سازگاری با کیفیت اجرا شده‌اند، مرتبط باشد (Durlak and DuPre 2008; Wandersman et al., 2005). کیفیت اجرا،

برای تحقق طرح و دستیابی به نتایج حیاتی است (Durlak & DuPre, 2008, pp. 689-708). امر مذکور نشانگر اهمیت توجه به تحقق‌پذیری طرح‌ها و برنامه‌هاست. موضوعی که تاکنون چندان مورد توجه طراحان و برنامه‌ریزان نبوده است.

۲-۱- پیشینه تحقیق

در حالت کلی، تحقیق و مطالعه در تحقق‌پذیری طرح‌ها در طول سه نسل انجام شده است. نسل اول تحقیق از اوایل دهه ۱۹۷۰ تا ۱۹۸۰، نسل دوم تحقیق از دهه ۱۹۸۰ تا ۱۹۹۰ و نسل سوم تحقیق از دهه ۱۹۹۰ به بعد است (Mataland et al., 1995, p. 145). با این همه، شناخت معیارها و شاخص‌های تحقق‌پذیری طرح‌ها برای برنامه‌ریزان به عنوان یک چالش باقی مانده است. مطالعات متعدد، به شکست‌ها و چالش‌های مرتبط با تحقق‌پذیری تأکید کرده‌اند (Burby, 2003; Laurian et al., 2004; Talen, 1996b; Sager, 1995). بر این اساس کمبود آشکاری در همگرایی مطالعات مرتبط نشان داده شده که ممکن است بیشتر به دلیل تفاوت‌ها در مفهوم‌سازی تحقق‌پذیری باشد. با در نظر گرفتن نبود پژوهش‌های تجربی درباره تحقق‌پذیری طرح، تحلیل‌های تجربی خیلی کمی درباره عوامل تعیین‌کننده تحقق‌پذیری طرح وجود دارند. بنابراین، برنامه‌ریزان اطلاعات اندکی درباره عواملی دارند که ممکن است بر تحقق‌پذیری طرح تأثیر بگذارند (Talen, 1996, pp. 79-91). عدم وجود مطالعات تجربی در سنجش تأثیر برنامه‌ریزی و میزان تحقق‌پذیری طرح‌ها، منجر به ایجاد شکافی عظیم در عرصه تحقیقات برنامه‌ریزی شده است. تحقیقات زیادی به منظور اندازه‌گیری و پیش‌بینی کیفیت طرح به عنوان یک شاخص تحقق‌پذیری انجام شده است، اما کارهای عملی بسیار کمی برای تعیین عوامل مؤثر در تحقق‌پذیری طرح انجام شده است. خلاء و کمبودی اساسی به ویژه در مورد تحقق‌پذیری پروژه‌های طراحی شهری وجود دارد.

۲-۲- مفهوم‌شناسی تحقق‌پذیری^۲

تحقق‌پذیری از دید کوان (۲۰۰۵) به صورت زیر تعریف شده است: به وقوع پیوستن، به اتمام رساندن برنامه و سیاست. تحقق‌پذیری یک مجموعه معین از فعالیت‌های طراحی برای به کار بستن یک فعالیت یا برنامه‌ای با ابعاد شناخته شده می‌باشد (Fixsen et al., 2005). پاول نات، تحقق‌پذیری را به عنوان یک فرآیند و یک «فعالیت باقاعده و منظم»^۴ تعریف می‌کند که جایگاه ویژه‌ای در برنامه‌ریزی و طراحی دارد. او تحقق‌پذیری را به عنوان یک مجموعه فعالیتی که در شکوفایی ایده‌ها و طرح‌های خلاقانه تأثیر دارد، تعریف می‌کند (Nutt, 2007). اصطلاحات جایگزینی که توسط مؤلفان گوناگون برای اشاره به دو مرحله تحقق‌پذیری و اجرا به کار رفته است، در جدول ۱ نمایه شده‌اند:

جدول ۱: کاربرد اصطلاحات مختلف از سوی اندیشمندان برای مفهوم تحقق‌پذیری

منبع	اصطلاحات
Cities Alliance, 2004	Action Planning and Implementation
Parshall & Pena, 2001	Construction Documentation and Construction
Roberts & Greed, 2001	Implementation
Moughtin, 1999	Plan
Lang, 2005	Implementation Phase
Decision Making Model, 2005	Implementation and Alternative
Strategic Choice Model, 2005	Strategic Implementation
Cowan, 2005	Plan Implementation

(Golkar, 2011)

با این حال مطالعات پیشین تحقق‌پذیری دیدگاه‌های مختلفی را از مفهوم تحقق‌پذیری نشان داده‌اند. این نگرش‌ها، گرچه کمک‌های واقعی در درک ما از تحقق‌پذیری را فراهم می‌کنند، ولی دارای نواقصی هستند که هم مانع همگرایی و تقارب ادبیات و نوشته‌ها می‌شوند و هم رشد و توسعه یکپارچه نظریه را به تأخیر می‌اندازند. چنین نظریه‌ای باید یک چارچوب کلی برای توصیف و شرح سیاست فرآیند تحقق‌پذیری ارائه کند و یک بافت ادراکی فراهم می‌آورد که در قالب آن مطالعات انفرادی نظم پیدا می‌کنند. در کل، درک ما از تحقق‌پذیری برنامه ضعیف است. تحقیقات بیشتری باید در زمینه توسعه متدولوژیک تحقق‌پذیری انجام پذیرد.

۲-۳- تحقق‌پذیری در فرآیند طراحی شهری

طراحی شهری طی پنج دهه گذشته با تکامل چشمگیری روبرو بوده است که در دو بعد ماهوی^۵ و رویه‌ای^۶ دسته‌بندی می‌شود. مراد از تکامل ماهوی، مجموعه تحولاتی است که در فهم صاحب‌نظران از فرآورده‌های عمل طراحی شهری، یعنی خصوصیات فرم مطلوب محیط شهری صورت پذیرفته و منظور از تکامل رویه‌ای، تحولاتی است که منجر به جلب توجه متخصصین به فرآیند اجرا و تحقق پروژه و سیاست‌های طراحی شهری در قالب تدوین نظام جامع هدایت و کنترل طراحی شهری شده است. در پژوهش حاضر، مطالعه تحقق‌پذیری پروژه‌های طراحی شهری براساس فرآیند انجام آن مورد نظر است. پروژه طراحی شهری، فعالیتی است میان رشته‌ای که در فرایندی هماهنگ با دیگر تخصص‌ها، به تثبیت یا ارتقاء کیفیت زندگی در عرصه‌های عمومی می‌پردازد. البته این پروژه‌ها به طور معمول جبرانی بوده و برای تخفیف نارسایی‌های کیفی موجود که ناشی از تفکرات کمیت‌گرای تصمیم‌سازان و تصمیم‌گیران قبلی در سطوح مختلف شهر بوده، به کار می‌رود (Pakzad, 2007, p. 46).

یکی از دغدغه‌های اصلی طراحی شهری کندوکاو و تحلیل علل ناکامی پروژه‌های طراحی شهری است. به عبارت دیگر این پرسش مطرح می‌شود که چرا این گونه پروژه‌ها که بر پایه نظریات و توسط نخبگان این حرفه تهیه شده‌اند، در مرحله عمل به تولید فرآورده‌های مطلوب منجر نگردیده‌اند؟ به نظر می‌رسد که پاسخ این سؤال در رابطه علی میان کیفیت فرآیند و کیفیت فرآورده باشد. به عبارت دیگر عدم توجه به نقش فرآیند در مشروط نمودن کیفیت فرآورده طراحی شهری، یعنی غفلت از پیوند میان فرآیند و فرآورده، می‌تواند توضیح‌دهنده ناکامی بسیاری از پروژه‌ها باشد. پرسمن و ویلداوسکی (۱۹۷۳)، در کتابی به نام تحقق‌پذیری، نشان دادند که توجه کمی صرف فرآیند تحقق‌پذیری طرح‌ها شده است. پس از این مطالعات بود که ادبیات تحقق‌پذیری شروع به پدیدار شدن کرد و سؤالاتی از این قبیل پیش آمد: چگونه تحقق‌پذیری می‌تواند فرآیند برنامه‌ریزی را از طریق مفهوم‌سازی و سنجش امکان‌پذیری آن‌ها تنظیم نماید. در اینجاست که تفکر فرآیندی و فرآیند طراحی شهری به مثابه روش و ابزاری مناسب برای مواجهه با مسائل پیچیده سازمان یافته جلوه می‌کند. بر خلاف روش‌های سنتی طراحی که طرح در جعبه سیاه ذهن طراحان شکل می‌گرفت، روش فرآیندی بر پایه تفکر واگرا به تولید طیفی از راه‌حل‌های مناسب می‌انجامد و با انطباق مؤثرتر با شرایط مورد مداخله موجب بالا بردن احتمال تحقق‌پذیری پروژه‌های طراحی شهری می‌شود (Golkar, 2011, p. 24). در زمینه پروژه‌های طراحی شهری، بسیاری از پیشنهادات به اجرا نمی‌رسد. بعضی از پروژه‌ها با آنچه فرآیندهای اجرایی طراحی شده‌اند که در عمل قابلیت اجرا نداشته‌اند. بعضی قربانی تغییر و تحولات غیرعادی سیاسی شده‌اند. برخی دیگر حقوق مالکان را نقض کرده‌اند و یا اینکه منابع مالی مورد نظرشان در دسترس نبوده است. برخی دیگر نیز به این دلیل اجرا نشده که سرمایه‌گذار مربوطه انگیزه‌ای برای مشارکت در ساختن اجزای طرح پیدا نکرده است.

در واقع یکی از اهداف طراحی شهری، حصول اطمینان از مسئولیت مالی و بازگشت سرمایه است. بسیاری از معماران و طراحان شهری، مباحث مربوط به تأمین مالی پروژه‌های طراحی شهری پیشنهادی خود را خارج از محیط حرفه‌ای خود می‌دانند. چنین برخوردی تعجب‌آور است، زیرا میزان بودجه‌ای که در اختیار است عامل اصلی و تعیین‌کننده در طراحی شهری است. با وجود این موضوع، تأمین اعتبار و نحوه مشارکت سرمایه‌گذاران برای ساختن آنچه مورد نظر است، اغلب وقتی مطرح می‌شود که طرح پیشنهادی تهیه شده است. هر پیشنهاد حاوی اطلاعاتی است که برای گروه‌های ذینفع قابل درک باشد. در همه پروژه‌ها تقریباً محدودیت‌های مالی وجود دارد. هر طراح شهری با هر قدرت و توانایی بالاخره درگیر مسائل مالی می‌شود تا طراحی خود را در جهت مورد نظر با در نظر گرفتن محدودیت‌ها هدایت نماید. در جوامع غیر دموکراتیک نظیر ایران، چنانچه طراح در خدمت حکومت مرکزی (قدرت) باشد، اجرای طرح‌های بزرگ به سهولت انجام می‌پذیرد. هر پروژه باید در چارچوب و بر اساس قوانین هر کشور تهیه شود. هیچ پروژه‌ای به اجرا در نمی‌آید مگر اینکه تصویری از قابل فروش بودن محصول آن وجود داشته باشد. محصول تولیدی طراحی شهری باید خریدار داشته باشد (Golkar, 2011). در پروژه‌های طراحی شهری هر یک از متخصصان طراحی، افراد عادی، شهروندان و سیاست‌مداران باید همواره از یک اراده قوی برخوردار باشند. برای دستیابی به طراحی شهری موفق باید یک فعالیت حرفه‌ای مشارکتی میان گروه‌های مذکور ایجاد شده و بر پایه معرفتی معینی تکیه شود تا ارتباط مناسبی میان محیط و رفتار انسان شکل گیرد. فرایند طراحی و تولید محیط مصنوع در طراحی شهری، متضمن انواعی از عوامل و تصمیم‌گیران است که آن‌ها از بسیاری جهات اهدافشان، انگیزه‌هایشان، مباحثشان و محدودیت‌هایشان در امر تحقق تأثیر دارد. فرآیند توسعه تابع روابط اجتماعی خاص زمان و مکان و نیز متضمن انواعی از عوامل کلیدی (زمین‌داران، سرمایه‌گذاران، آبادگران، سازندگان، مشاغل حرفه‌ای و مصرف‌کنندگان) است. کلیف ماتین (۱۹۹۹) از صاحب‌نظران طراحی شهری معاصر، مراحل انجام پروژه طراحی شهری را به صورت جدول صفحه بعد پیشنهاد کرده است (جدول ۲).

جدول ۲: مراحل انجام پروژه طراحی شهری

مراحل انجام پروژه طراحی شهری			
۱- تعریف پروژه	- اسناد راهبردی - ملزومات فنی - پژوهش، تجزیه و تحلیل و ملاحظات ویژه - سازماندهی و کنترل	۳- تحقق‌پذیری پروژه	- فرآیندهای کنترل و نظارت - مرور و بازبینی پروژه - مرور و بازبینی محصول - کنترل تغییرات احتمالی
۲- برنامه‌ریزی پروژه	- تنظیم ساختار گردش کار - طرح شبکه پروژه - زمان‌بندی پروژه - طرح اصلی - برآورد هزینه	۴- اتمام پروژه	- فرآیندهای تکمیلی - فرآیندهای تحویل نهایی - برنامه اتمام کار - بازبینی و کنترل پس از اجرا و تحقق پروژه

(Moughtin et al., 1999)

۴-۲- معیارها و شاخص‌های تحقق‌پذیری پروژه‌های طراحی شهری

معیارها و شاخص‌ها، نقش مهمی در تصمیم‌گیری‌های آگاهانه در همه سطوح دارند. اساساً بدون سنجش‌های به نام معیار و یا شاخص، ارزیابی امکان‌پذیر نیست و هر گونه بررسی و شناخت واقعی از طریق ابزار ارزیابی نیاز به تدوین معیار و شاخص‌هایی برای اندازه‌گیری مطلوبیت یا عدم مطلوبیت وضع موجود دارد. در این بخش جهت شناسایی معیارها و شاخص‌های مطلوب پژوهش، نظریات و آراء اندیشمندان مختلف شهرسازی مورد مطالعه قرار گرفته و در جدول ۳ دسته‌بندی شده است. بررسی نشان می‌دهد علیرغم تلاش‌های متعدد، هر یک از اندیشمندان فقط بعد خاصی از ابعاد برنامه‌ریزی و طراحی شهری را مورد توجه قرار داده و از این رو معیارها و شاخص‌های پیشنهادی هر یک متفاوت بوده است.

جدول ۳: جمع‌بندی معیارها و شاخص‌های مؤثر در تحقق‌پذیری طرح از دیدگاه اندیشمندان

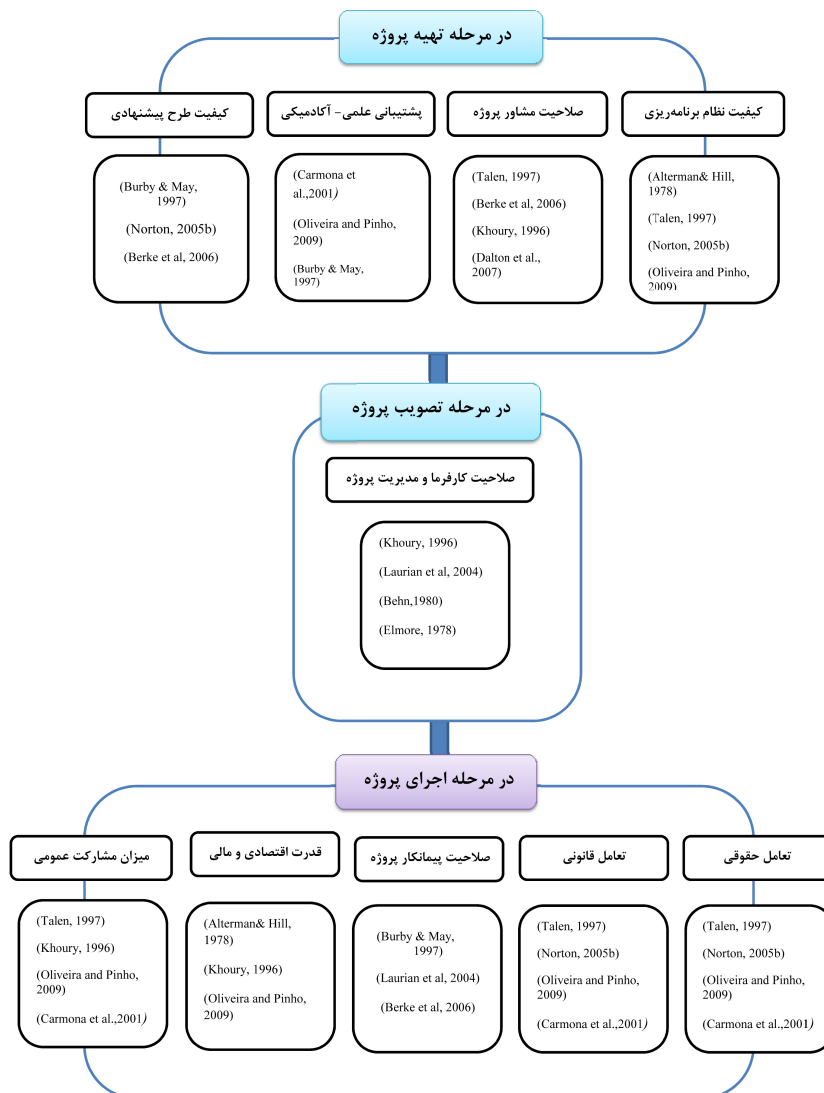
منبع	معیارها و شاخص‌های مؤثر در تحقق‌پذیری طرح		اندیشمندان
Alterman & (Hill, 1978)	- ساختار نهادی - سیاسی برای فرآیند انجام و کارایی آن - اعمال نفوذ توسط افراد با علائق سیاسی یا اقتصادی در طول انجام - نقش طراح در فرآیند انجام	عوامل سیاسی - نهادی	آلترمن و هیل
	- تکنیک‌های برنامه‌ریزی مورد استفاده - نوع تیم برنامه‌ریزی - اهداف بیان شده - هر ویژگی دیگری در ارتباط با کیفیت طرح	ویژگی‌های طرح	
	- فشارهای رشد جمعیت - تغییرات در استاندارد زندگی - تغییرات در فعالیت اقتصادی	عوامل نظام شهری	
Talen, (1997)	- ماهیت عملکرد برنامه‌ریزی - محدودیت‌های برنامه‌ریزی در مواجهه با عدم قطعیت و شرایط نامعلوم - نقش‌ها و علائق برنامه‌ریزان - نقص‌ها و کاستی‌های اهداف برنامه‌ریزی - ناتوانی برنامه‌ها در تشخیص تأثیرات سیاسی بر تصمیمات برنامه‌ریزی - ضعف برخی برنامه‌ها - پیچیدگی و جامعیت دیگر برنامه‌ها	عوامل داخلی: برنامه و کیفیت آن	امیلی تالن
	- پیچیدگی‌های بافت سیاسی محلی - درجه هم‌رأیی و توافق اجتماع محلی - میزان درجه شرایط نامعلوم - میزان آگاهی از مسائل برنامه‌ریزی - میزان حمایت از برنامه‌ریزی (بودجه‌ای و سیاسی)	عوامل خارجی	

Norton,) (2005)	<ul style="list-style-type: none"> - الزامات و تعهدات برنامه - کیفیت طرح - نحوه کاربرد طرح 	مرتبط با فرآیند	نورتون
	<ul style="list-style-type: none"> - سیاست‌های اولویت دار - میزان اهمیت هر سیاست - اهمیت کاربرد طرح 	مرتبط با ماهیت	
Elmore,) (1979)	<ul style="list-style-type: none"> - کارها و اهدافی را که بر سیاست‌های شخص تأثیر می‌گذارند - مدیریت برنامه‌ریزی که کارها، اهداف و استانداردهای اجرایی را در زیر واحدها تحت تأثیر قرار می‌دهند - اهدافی را که در ارزیابی زیر بخش‌ها تأثیر گذارند - یک سیستم کنترل مدیریت و مجوزهای اجتماعی که برای ارزیابی اجرا به کار می‌رود 		المور
Berke et al.,) (2006)	<ul style="list-style-type: none"> - کیفیت برنامه - شیوه اجرا - ایجاد آگاهی - ظرفیت کارکنان - ظرفیت متقاضیان - زمینه موجود 		برک و همکاران
Khoury,) (1996)	<ul style="list-style-type: none"> - دستور کار توسعه شهری جدید - رهبری و تعهد سیاسی - مسائل سازمانی و ظرفیت نهادی - مشارکت و تعامل - قابلیت دسترسی به منابع مالی و انسانی 		خوری
Dalton et) (al., 2007)	<ul style="list-style-type: none"> - منابع کافی - کارکنان باتجربه - آموزش‌های کافی 		دالتون و همکاران
(Behn,1980)	<ul style="list-style-type: none"> - سادگی و وضوح فعالیت‌های مربوط به هر مرحله برنامه - فرآیند منسجم و همگرای طرح 		بن
Laurian et) (al., 2004)	<ul style="list-style-type: none"> - تعهد دفاتر برنامه‌ریزی در اجرای طرح - قوانین و شیوه‌های اجرایی و مدیریتی جهت تحقق سیاست‌های طرح - ویژگی‌های شیوه‌های مدیریتی مناسب در صدور مجوز توسعه - نحوه استفاده از تکنیک‌های مدیریتی توسط عوامل توسعه 		لورین و همکاران
Burby &) (May, 1997)	<ul style="list-style-type: none"> - کیفیت برنامه - شیوه‌های اجرایی - میزان و نحوه عمل به تعهدات - ظرفیت، توان و تجربه کارکنان نظام برنامه‌ریزی 		باربی و همکاران
Oliveira &) (Pinho, 2009)	<ul style="list-style-type: none"> - ارتباط میان اهداف و مکانیسم‌های تحقق‌پذیری برنامه - ارتباط میان نیازهای شهر و اهداف برنامه - وضعیت نظام برنامه‌ریزی - مشارکت در تهیه برنامه (کیفیت و کمیت مشارکت شهروندان) - تأثیر قدرت سیاسی در ساختار، فرآیند و محصولات برنامه‌ریزی - تعهدات منابع انسانی و مالی - میزان سودمندی طرح 		اولیویرا و پینهو

Carmona et al., 2001	<ul style="list-style-type: none"> - آگاهی و اطلاعات کامل نسبت به کیفیت نتایج طرح - آگاهی از اولویت‌های استفاده‌کنندگان آتی فضا و کسانی که در آینده سرمایه‌گذاران مجموعه خواهند بود - بورس‌ها و بازارهای اقتصادی - قیمت زمین - مالکیت اراضی - توسعه هماهنگ در تمامی مراحل طرح - تفاهم میان سازندگان و بخش دولتی - وجود حق انتخاب برای تمامی افراد ذینفع - پروژه‌ها ترجیحاً در کوتاه مدت به نتیجه برسد - تعامل مطلوب بین خریداران ملک و صاحبان حرف - الگوهای تصمیم‌گیری مناسب - مهارت و تجربه بالای متخصصان طراحی شهری 	متنو کرمونا و همکاران
----------------------	---	-----------------------

جهت شناسایی معیارها و سپس شاخص‌های تأثیرگذار در فرآیند تحقق‌پذیری پروژه‌های طراحی شهری، با مروری بر نظریات اندیشمندان مختلف و با استفاده از روش تحلیلی - تطبیقی، ابتدا آندسته از معیارهایی که بیشتر مورد تأکید بوده‌اند، انتخاب شده و بر اساس مراحل سه‌گانه فرآیند طراحی شهری (تهیه، تصویب و اجرا) در نمودار ۱ دسته‌بندی می‌شوند.

نمودار ۱: معیارهای مؤثر در تحقق‌پذیری پروژه‌های طراحی شهری

پس از شناسایی ده معیار مذکور، باید شاخص‌های مربوط به هر معیار نیز مشخص شود. از سوی دیگر شاخص‌های برآمده از نظریات اندیشمندان باید با توجه به شرایط ایران بومی‌سازی شده، تدقیق و تکمیل شوند.

۵-۲- بومی‌سازی، تدقیق و تکمیل شاخص‌های تحقق‌پذیری پروژه‌های طراحی شهری در ایران

با آنکه طراحی شهری، به عنوان دانشی تخصصی در دنیا، سابقه‌ای بیش از ۵۰ سال دارد ولی در کشور ما به دلیل عدم برخورد هدفمند، مستمر و متمرکز با این مقوله علی‌رغم توجه به آن در سال ۱۳۵۷، نمی‌توان برای آن زمان شروع معینی را ذکر نمود. تنها منبع قانونی کشور که از لفظ طراحی شهری به عنوان سند قابل تصویب در آن نام برده شده است، آیین‌نامه نحوه بررسی و تصویب طرح‌های توسعه و عمران محلی، ناحیه‌ای، منطقه‌ای و ملی و مقررات شهرسازی و معماری کشور، مصوب ۷۸/۱۰/۱۲ هیأت وزیران جمهوری اسلامی است (Golkar, 2009, p. 60). پروژه‌هایی با ماهیت طراحی شهری بسیاری خصوصاً در دهه هشتاد شمسی توسط سازمان‌های مختلف دولتی تهیه شده‌اند که بسیاری از آن‌ها را، پروژه‌های موضعی، موضوعی و یا نقشه‌های جزئیات شهرسازی تشکیل می‌دهند. این پروژه‌ها به صورت مستقیم یا غیرمستقیم باعث تغییر در فضاها و فضاهای شهری شده و بعضاً تغییرات کیفی در آن‌ها را سبب شده‌اند. از میان سازمان‌هایی که به تعریف و سفارش پروژه در زمینه‌های طراحی شهری پرداخته‌اند، می‌توان به سازمان مشاور فنی و مهندسی شهرداری تهران، که زیر مجموعه معاونت فنی عمرانی شهرداری است، سازمان زیباسازی شهر تهران که زیر مجموعه معاونت خدمات شهری است و دفتر بهسازی نوسازی که زیر مجموعه سازمان عمران و بهسازی شهرداری وزارت مسکن و شهرسازی است، اشاره کرد.

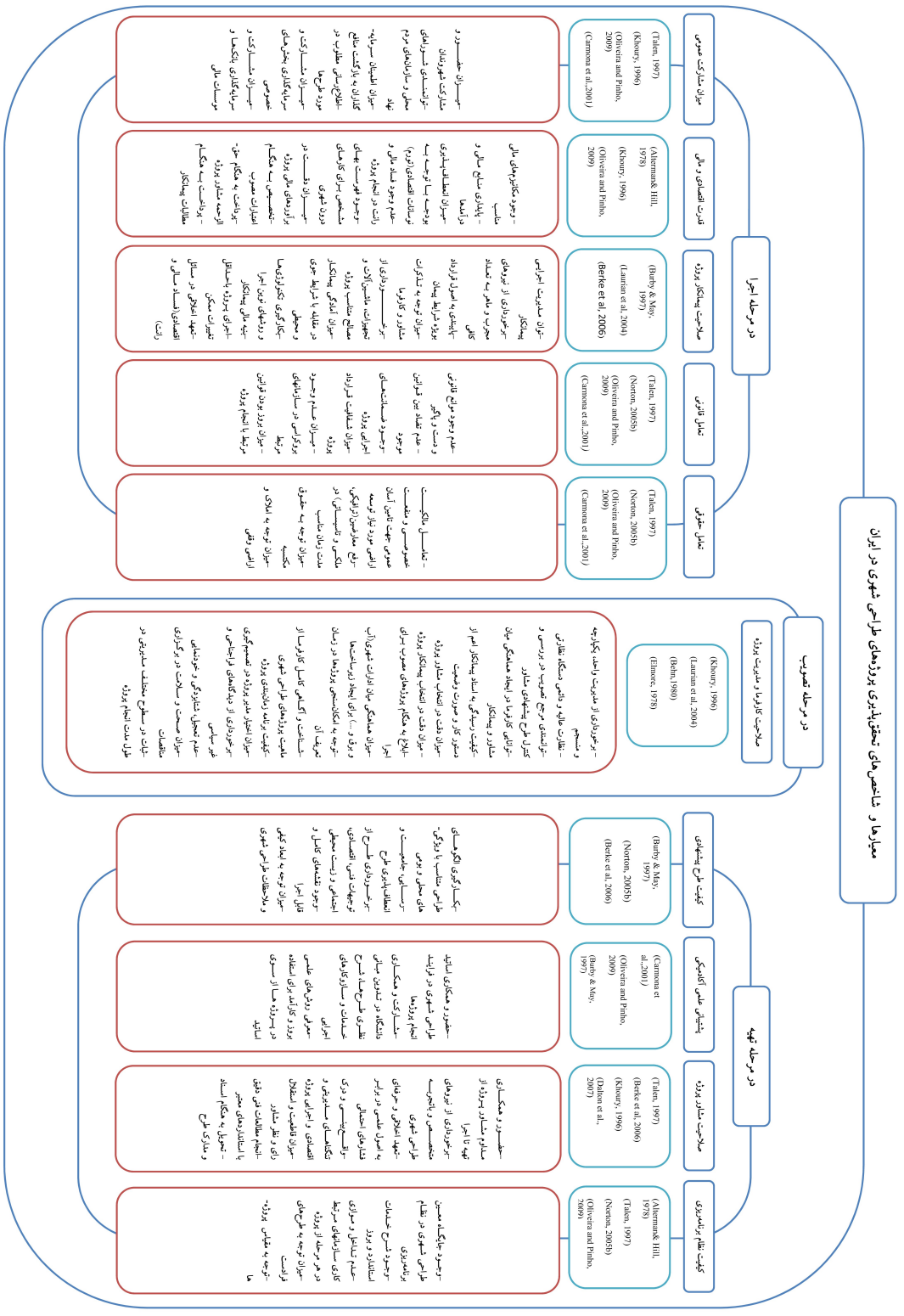
به منظور بومی‌سازی، تدقیق و تکمیل شاخص‌های مؤثر در فرآیند تحقق‌پذیری پروژه‌های طراحی شهری در ایران، نظریات خبرگانی که در فرآیند مذکور در ایران تأثیرگذارند، مورد مطالعه قرار گرفته است. بدین منظور مصاحبه حضوری عمیق با ۲۴ صاحب‌نظر (مدیران عامل شرکت‌های مهندس مشاور به عنوان تهیه‌کننده پروژه‌ها، کارفرمایان و مدیران شهری به عنوان تصویب‌کننده پروژه‌ها و پیمانکاران به عنوان مجریان پروژه‌ها) از یک سو و اساتید دانشگاه از سوی دیگر انجام یافته است. لازم به ذکر است در انتخاب افراد مصاحبه شونده از روش نمونه‌گیری هدفمند استفاده شده است. اهم شاخص‌های پیشنهادی در جدول ۴ آورده شده است که در تعیین شاخص‌های مورد انتظار در نمونه ایران مورد استفاده قرار گرفته است.

جدول ۴: اهم شاخص‌های پیشنهادی صاحب‌نظران و بازیگران اصلی

مصاحبه شونده‌گان	اهم شاخص‌های پیشنهادی
مهندسان مشاور	جایگاه معین طراحی شهری در نظام برنامه‌ریزی، توجه به امکان‌سنجی پروژه‌ها در زمان تعریف آن، عدم تعجیل، شتابزدگی و خودنمایی در انجام پروژه‌ها، پرداخت به هنگام حق‌الزحمه مشاور پروژه، توجه به برنامه زمان‌بندی اجرای پروژه، هماهنگی پیمانکار با مشاور و ناظر پروژه، انتخاب پیمانکار با صلاحیت و ...
مدیران شهری	حضور و همکاری مداوم مشاور پروژه، درک تنگناهای مدیریتی و اقتصادی، به کارگیری الگوهای طراحی متناسب با ویژگی‌های محلی و بومی، انتخاب صحیح مشاور و پیمانکار پروژه، هماهنگی با سایر ادارات شهری برای اجرای پروژه، توجه به حقوق مکتسبه و موقوفه، توجه به جنبه‌های قانونی اجرای پروژه و ...
پیمانکاران	وجود مکانیزم‌های مالی مناسب، تخصیص به هنگام اعتبارات، پرداخت به هنگام مطالبات پیمانکار، ارائه نقشه‌های فنی دقیق، همکاری ادارات شهری، رفع معارضات و ...
اساتید دانشگاه	حضور و همکاری اساتید طراحی شهری در فرآیند اجرای پروژه‌ها، مشارکت و همکاری دانشگاه در تدوین مبانی نظری طرح‌ها، عدم وجود فساد مالی و رانت در انجام پروژه، میزان مشارکت عمومی و خصوصی، وجود مکانیزم اجرایی قوی و کارآمد و ...

و در نهایت پس از پردازش نظریات و آراء صاحب‌نظران، معیارها و شاخص‌های منتخب تحت یک مدل مفهومی در نمودار ۲ ارائه می‌شود؛

نمودار ۲: معیارها و شاخص‌های نهایی تحقق‌پذیری پروژه‌های طراحی شهری ایران

شناسایی و اولویت‌بندی معیارها و شاخص‌های مؤثر در فرآیند تحقق‌پذیری پروژه‌های طراحی شهری در ایران
 شماره صفحه مقاله: ۱۹۷-۱۸۳

۶-۲- وزن دهی و اولویت‌بندی معیارها و شاخص‌ها

پس از تعیین معیارها و شاخص‌های مؤثر در تحقق‌پذیری پروژه‌های طراحی شهری در ایران و در راستای هدف اصلی پژوهش، تعیین اهمیت و وزن هریک از معیارها و شاخص‌ها انجام می‌گیرد. در این مرحله پرسشنامه‌ای شامل ۱۰ معیار و ۷۲ شاخص با استفاده از طیف ارزش‌گذاری لیکرت تهیه شده و توسط کارشناسان و خبرگانی که در فرآیند انجام پروژه‌های طراحی شهری ایران حضور داشته‌اند، تکمیل می‌شود. لازم به ذکر است روایی و پایایی پرسشنامه مذکور توسط اساتید صاحب نظر مورد تأیید قرار گرفته است. خبرگان مذکور با حضور در تیم مهندسان مشاور، مدیریت شهری و پیمانکاران از تجربه کافی برای تعیین اهمیت و وزن معیارها و شاخص‌های مذکور با توجه به زمینه ایران برخوردارند. پس از جمع‌آوری و تکمیل پرسشنامه‌ها، تجزیه و تحلیل داده‌ها در نرم افزار SPSS با استفاده از آزمون فریدمن انجام یافته و میزان اهمیت هر معیار و شاخص معین شده و اولویت‌بندی انجام می‌گیرد. جدول ۵، اولویت‌بندی معیارها و جدول ۶، اولویت‌بندی شاخص‌های مؤثر در تحقق پروژه‌های طراحی شهری ایران را نشان می‌دهد.

جدول ۵: اولویت‌بندی معیارهای مؤثر در فرآیند تحقق پروژه‌های طراحی شهری در ایران

اولویت	معیارها	وزن نهائی
۱	صلاحیت کارفرما و مدیریت پروژه	۰,۰۱۸۱
۲	میزان مشارکت عمومی	۰,۰۱۸۰
۳	قدرت اقتصادی و مالی	۰,۰۱۷۹
۴	صلاحیت پیمانکار پروژه	۰,۰۱۷۷
۵	کیفیت طرح پیشنهادی	۰,۰۱۶۵
۶	صلاحیت مشاور پروژه	۰,۰۱۵۵
۷	میزان تعامل حقوقی	۰,۰۱۱۹
۸	کیفیت نظام برنامه‌ریزی	۰,۰۱۱۶
۹	پشتیبانی علمی - آکادمیکی	۰,۰۱۱۵
۱۰	میزان تعامل قانونی	۰,۰۱۰۹

ملاحظه می‌شود که سه معیار صلاحیت کارفرما و مدیریت پروژه، میزان مشارکت عمومی و قدرت اقتصادی و مالی به ترتیب اولویت اول تا سوم و دارای بالاترین وزن و سه معیار کیفیت نظام برنامه‌ریزی، پشتیبانی علمی - آکادمیکی و میزان تعامل قانونی با کمترین میزان اهمیت در رده‌های انتهایی قرار گرفته‌اند.

جدول ۶: اولویت‌بندی شاخص‌های مؤثر در فرآیند تحقق پروژه‌های طراحی شهری در ایران

اولویت	شاخص‌ها	وزن نهائی	اولویت	شاخص‌ها	وزن نهائی
۱	برخورداری از مدیریت واحد، یکپارچه و منسجم	۰,۰۱۵۹۴	۳۷	میزان توجه به طرح‌های فرادست	۰,۰۱۱۵۷
۲	به کارگیری الگوهای طراحی متناسب با ویژگی‌های محلی و بومی	۰,۰۱۵۵۴	۳۸	اطلاع‌رسانی مطلوب در مورد طرح‌ها	۰,۰۱۱۵۱
۳	تعهد اخلاقی در مسائل اقتصادی (فساد مالی و رانت)	۰,۰۱۵۵۳	۳۹	عدم وجود موانع قانونی و دست و پاگیر	۰,۰۱۱۴۰
۴	توان مدیریت اجرایی پیمانکار	۰,۰۱۵۳۵	۴۰	میزان مشارکت و سرمایه‌گذاری بانک‌ها و مؤسسات مالی	۰,۰۱۱۴۰
۵	میزان توجه به ابعاد کیفی و ملاحظات طراحی شهری	۰,۰۱۵۰۵	۴۱	وجود مکانیزم‌های مالی مناسب	۰,۰۱۱۳۹
۶	برخورداری از نیروهای متخصص و با تجربه طراحی شهری	۰,۰۱۵۰۳	۴۲	عدم تضاد بین قوانین موجود	۰,۰۱۱۳۷

۰,۰۱۱۳۶	پایبندی به اصول قرارداد به ویژه شرایط پیمان	۴۳	۰,۰۱۴۸۵	واقع‌بینی و درک تنگناهای مدیریتی و اقتصادی و اجرایی پروژه	۷
۰,۰۱۱۲۵	میزان تعامل مالکیت خصوصی و منفعت عمومی جهت تأمین آسان اراضی مورد نیاز توسعه	۴۴	۰,۰۱۴۷۷	تعهد اخلاقی و حرفه‌ای به اصول علمی در برابر فشارهای احتمالی	۸
۰,۰۱۱۲۱	عدم تداخل و موازی کاری سازمان‌های مرتبط در هر مرحله از پروژه	۴۵	۰,۰۱۴۷۵	میزان صحت و سلامت در برگزاری مناقصات	۹
۰,۰۱۱۲۰	عدم تعجیل، شتابزدگی و خودنمایی	۴۶	۰,۰۱۴۵۲	برخورداری طرح از توجیهات فنی، اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی	۱۰
۰,۰۱۱۱۷	وجود شرح خدمات استاندارد و به روز	۴۷	۰,۰۱۴۲۹	رسایی، جامعیت و انعطاف‌پذیری طرح	۱۱
۰,۰۱۱۱۲	میزان دقت در برآوردهای مالی پروژه	۴۸	۰,۰۱۴۲۵	عدم وجود فساد مالی و رانت در انجام پروژه	۱۲
۰,۰۱۱۰۴	پرداخت به هنگام مطالبات پیمانکار	۴۹	۰,۰۱۴۲۰	حضور و همکاری مداوم مشاور پروژه از تهیه تا اجرا	۱۳
۰,۰۱۰۹۴	میزان انعطاف‌پذیری بودجه با توجه به نوسانات اقتصادی (تورم)	۵۰	۰,۰۱۴۱۱	میزان شناخت و آگاهی کارفرما از ماهیت پروژه‌های طراحی شهری	۱۴
۰,۰۱۰۹۳	میزان توجه به تذکرات مشاور و کارفرما	۵۱	۰,۰۱۴۰۸	میزان دقت در انتخاب مشاور پروژه	۱۵
۰,۰۱۰۹۲	کیفیت رسیدگی به اسناد پیمانکار اعم از دستورکار و صورت وضعیت	۵۲	۰,۰۱۳۸۶	میزان حضور و مشارکت شهروندان	۱۶
۰,۰۱۰۶۷	توانمندی شوراهای محلی و سازمان‌های مردم نهاد	۵۳	۰,۰۱۳۸۰	میزان دقت در انتخاب پیمانکار پروژه	۱۷
۰,۰۱۰۶۰	انجام مطالعات فنی دقیق با استانداردهای معتبر	۵۴	۰,۰۱۳۶۴	ثبات در سطوح مختلف مدیریتی در طول مدت انجام پروژه	۱۸
۰,۰۱۰۵۲	به کارگیری تکنولوژی‌ها و روش‌های نوین اجرا	۵۵	۰,۰۱۳۶۰	توانمندی مرجع تصویب در بررسی و کنترل طرح پیشنهادی مشاور	۱۹
۰,۰۱۰۱۹	پرداخت به هنگام حق‌الزحمه مشاور پروژه	۵۶	۰,۰۱۳۵۴	برخورداری پیمانکار از نیروهای مجرب و ماهر به تعداد کافی	۲۰
۰,۰۰۹۹۴	میزان قاطعیت و استقلال رأی و نظر مشاور	۵۷	۰,۰۱۳۳۷	وجود جایگاه معین طراحی شهری در نظام برنامه‌ریزی	۲۱
۰,۰۰۹۷۹	وجود فهرست بهای مشخص برای کارهای درون شهری	۵۸	۰,۰۱۳۳۱	بنیه مالی پیمانکار	۲۲
۰,۰۰۹۷۹	نظارت عالی و دائمی دستگاه نظارتی	۵۹	۰,۰۱۳۱۶	وجود نقشه‌های فنی کامل و قابل اجرا	۲۳
۰,۰۰۹۶۱	اجرای پروژه با حداقل تغییرات ممکن	۶۰	۰,۰۱۳۰۹	وجود ضمانت‌های اجرایی پروژه	۲۴
۰,۰۰۹۳۵	تحويل به هنگام اسناد و مدارک طرح	۶۱	۰,۰۱۳۰۴	میزان آمادگی پیمانکار در مقابله با شرایط خوب و محیطی	۲۵
۰,۰۰۹۳۰	معرفی روش‌های علمی به روز و کارآمد برای استفاده در پروژه‌ها از سوی اساتید	۶۲	۰,۰۱۲۸۷	توجه به امکان‌سنجی پروژه‌ها در زمان تعریف آن	۲۶
۰,۰۰۸۷۲	میزان هماهنگی میان ادارات شهری (آب، برق و ...) برای ایجاد زیرساخت‌ها	۶۳	۰,۰۱۲۵۴	تخصیص به هنگام اعتبارات مصوب	۲۷
۰,۰۰۸۷۲	عدم وجود بوروکراسی در سازمان‌های مرتبط	۶۴	۰,۰۱۲۳۸	برخورداری از تجهیزات، ماشین‌آلات و مصالح متناسب پروژه	۲۸

۰,۰۰۸۶۵	توجه به مقیاس پروژه‌ها	۶۵	۰,۰۱۲۰۲	میزان توجه به حقوق مکتسبه	۲۹
۰,۰۰۸۶۵	میزان توجه به املاک و اراضی وقفی	۶۶	۰,۰۱۱۹۷	توانایی کارفرما در ایجاد هماهنگی میان مشاور و پیمانکار	۳۰
۰,۰۰۸۴۵	میزان به روز بودن قوانین مرتبط با انجام پروژه	۶۷	۰,۰۱۱۹۷	میزان مشارکت و سرمایه‌گذاری بخش‌های خصوصی	۳۱
۰,۰۰۸۳۸	کیفیت برنامه زمان‌بندی پروژه	۶۸	۰,۰۱۱۹۴	میزان شفافیت قرارداد پروژه	۳۲
۰,۰۰۸۲۴	ابلاغ به هنگام پروژه‌های مصوب برای اجرا	۶۹	۰,۰۱۱۸۹	پایداری منابع مالی و درآمدها	۳۳
۰,۰۰۷۷۷	میزان اختیار مدیر پروژه در تصمیم‌گیری	۷۰	۰,۰۱۱۸۵	رفع معارضین (ترافیکی، ملکی و تأسیساتی) در مدت زمان مناسب	۳۴
۰,۰۰۷۵۲	برخورداری از دیدگاه‌های فراجناحی و غیرسیاسی	۷۱	۰,۰۱۱۷۶	میزان اطمینان سرمایه‌گذاران به بازگشت منافع	۳۵
۰,۰۰۶۲۷	مشارکت و همکاری دانشگاه در تدوین مبانی نظری طرح‌ها و شرح خدمات	۷۲	۰,۰۱۱۶۰	حضور و همکاری اساتید طراحی شهری در فرآیند انجام پروژه	۳۶

۵. بحث و تحلیل یافته‌ها

بررسی یافته‌های حاصل از تجزیه و تحلیل داده‌ها و با توجه به میزان اهمیت و اولویت معیارها و شاخص‌های مؤثر در تحقق‌پذیری پروژه‌های طراحی شهری ایران، نشانگر آن است که معیارها و شاخص‌های مربوطه در هر دو اولویت‌بندی رتبه‌های تقریباً همسانی به دست آورده‌اند. بدین ترتیب معیاری که در اولویت‌بندی در رتبه بالاتری قرار گرفته است، دارای شاخص‌های بااهمیت‌تری نیز می‌باشد و بالعکس معیاری که در اولویت‌های پایینی قرار دارد، شاخص‌های کم‌اهمیت‌تری را از دید بازیگران اصلی پروژه‌های طراحی شهری ایران دارا می‌باشد. در اولویت‌بندی مذکور موارد زیر حائز اهمیت می‌باشد؛ معیار صلاحیت کارفرما و مدیریت پروژه و شاخص‌های مرتبط بالاترین درجه اهمیت را کسب نموده که نشان از اهمیت حضور سایه‌های قدرت و مدیریت بر سر پروژه‌های طراحی شهری ایران دارد. معیار میزان مشارکت عمومی و شاخص‌های مرتبط، علیرغم بی‌توجهی در نظام شهرسازی ایران در اولویت دوم قرار گرفته است که مهر تأییدی بر لزوم پررنگ نمودن نقش آن در فرآیند تحقق پروژه‌های طراحی شهری آینده ایران می‌باشد. معیار قدرت اقتصادی و مالی و شاخص‌های مرتبط، با حضور در اولویت سوم، نشان از اهمیت خاص آن در بزرگ‌ترین دغدغه بازیگران اصلی یعنی تأمین مالی پروژه‌هاست. در واقع بسیاری از تصمیمات توسعه شهری بر اساس عوامل مالی گرفته می‌شود. معیار صلاحیت پیمانکار و شاخص‌های مرتبط، به فاصله کمی در اولویت چهارم است. با توجه به خصلت اجرایی بودن این قبیل پروژه‌ها، نقش پیمانکار و میزان صلاحیتش از اهمیت به‌سزایی برخوردار می‌باشد. معیار کیفیت طرح پیشنهادی و صلاحیت مشاور پروژه و شاخص‌های مرتبط، در اولویت‌های میانی قرار گرفته‌اند. نکته قابل توجه ارزش پایین توجه به مباحث حقوقی و قانونی پروژه‌هاست که در رده‌های انتهایی قرار گرفته‌اند. این در حالی است که بخش قابل توجهی از دلایل عدم تحقق پروژه‌ها، مشکلات قانونی و حقوقی اجرای آن‌هاست. نکته دیگری که در این اولویت‌بندی حائز اهمیت است، اهمیت بسیار پایین حضور و پشتیبانی علمی آکادمیک دانشگاه‌ها در فرآیند تحقق این قبیل پروژه‌هاست. مشارکت و همکاری دانشگاه در تدوین مبانی نظری طرح‌ها و شرح خدمات پروژه‌ها، با کمترین میزان اهمیت در اولویت انتهایی قرار گرفته است که نشان از عدم توجه بازیگران اصلی پروژه‌ها به جایگاه دانشگاه و حوزه آکادمیک در فرآیند تحقق پروژه‌هاست. مسأله‌ای که متأسفانه در کشور ما به آن توجهی نشده است. به عبارت دیگر این قبیل از پروژه‌ها از پشتوانه علمی و مبانی نظری قوی برخوردار نمی‌باشند.

۶. نتیجه‌گیری

در همه پروژه‌های طراحی شهری آنچه مهم است این است که چه زمانی و چگونه به اجرا در خواهند آمد. در طی تمامی مراحل فرآیند طراحی شهری باید تحقق‌پذیری آن مدنظر باشد. لذا تحقق‌پذیری و ضرورت توجه به آن امری است که دوشادوش تمامی مراحل حرکت می‌کند. در حقیقت اگر به هر دلیل و در هر مرحله‌ای تحقق‌پذیری فرآیند با مشکل مواجه شود، کل آن زیر سؤال می‌رود. اکثر پروژه‌های طراحی شهری به واسطه فراهم نبودن بسترهای لازم قانونی، اقتصادی، اجتماعی و تشکیلاتی در نظام‌ها و جوامع باز کنونی، هیچ‌گاه از روی کاغذ به واقعیت مبدل نشده است (Gosling, 1996). بر این اساس، توجه متخصصان به بعد فرآیندی طراحی شهری معطوف و با تکامل طراحی شهری، این نکته

محرز شد که پروژه‌هایی که صرفاً به بعد ماهوی طراحی شهری می‌پردازند، موفق نخواهند بود. بدین منظور شناسایی معیارها و شاخص‌های مؤثر در فرآیند تحقق این قبیل پروژه‌ها حائز اهمیت است. البته باید ویژگی‌های بستری که این پروژه‌ها در آن تعریف و اجرا می‌شوند را شناخت. در این پژوهش معیارها و شاخص‌ها بر اساس شرایط موجود ایران مورد شناسایی قرار گرفته و اولویت‌بندی شد. با توجه به روحیه حاکم بر طراحی شهری ایران که برگرفته از الگوی طراحی شهری ساخت و سازگراست، منابع مالی کلان و قدرت در تصمیم‌گیری و اجرا به عنوان مهم‌ترین معیارهای تحقق در شرایط موجود می‌باشد. بسیاری از پروژه‌های طراحی شهری ایران با به کارگیری قدرت مرکزی، چه سیاسی و چه مالی اجرا شده‌اند. این نکته بسیار حائز اهمیت است که کلیه پروژه‌های طراحی شهری در نهایت تنها از راه ایده‌های طراحی شکل نمی‌گیرند، بلکه تصمیمات بازاریابی بخش خصوصی و عمومی و منابع تأمین مالی نیز در این شکل‌گیری نقش دارند. البته یافته‌های پژوهش نشانگر ناکافی بودن معیارهای مذکور و نیاز به توجه به معیارهای مکملی نظیر مشارکت عمومی و توجه به نقش حوزه آکادمیک است. در این راستا اولین گام، تعریف جایگاه مناسب برای این قبیل پروژه‌ها در نظام قانونی و تشکیلاتی کشور می‌باشد تا به تدریج با تثبیت موقعیت و مهیاتر شدن بستر اجتماعی و مشارکت عمومی سایر شرایط مورد نظر برای اجرای موفق محقق شود. ولی هنوز برای گذار از مرحله گفتار به مرحله عمل، زمان بیشتری جهت تدارک بسترهای قانونی، تشکیلاتی و فنی مورد نیاز است.

پی‌نوشت

1. In-depth Interview
2. Friedman Test
3. Implementation
4. Framing Activity
5. Substantial Issue
6. Procedural Issue

References

- Alexander, E. R. (1985). From Idea to Action: Notes for a Contingency Theory of the Policy Implementation Process. *Administration & Society*, 16, 403.
- Alterman, R., Morris H. (1978). Implementation of Urban Land Use Plans. *Journal of the American Institute of Planners*, 33(1), 274-85.
- Behn, R.D. (1980). Why Murphy Was Right?. *Policy Analysis*, 6, 361-363.
- Berke, P., Backhurst, M., Day, M., Ericksen, N., Laurian, L., Crawford, J., Dixon, J. (2006). What Makes Plan Implementation Successful? An Evaluation of Local Plans and Implementation Practices in New Zealand. *Environment And Planning B: Planning & Design* 33 (4), 581-600.
- Burby R., May P., Berke P., Dalton L., French S., Kaiser E. (1997). *Making Governments Plan: Experiments in Managing Land Use*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Burby, R. J. (2003). Making Better Plans That Matter: Citizen Involvement and Government Action. *Journal of the American Planning Association*, 69, 33 – 44.
- Calkins, Hugh W. (1979). The Planning Monitor: An Accountability Theory of Plan Evaluation. *Environment and Planning A*, 11 (7), 745-58.
- Carmona, M., De Magalhães, Edwards, M. (2001). *The Value of Urban Design*. London, CABE (Thomas Telford).
- Carmona, M. Tiesdell, S. (2007). Oxford: *Urban Design Reader*. Architectural Press.
- Cowan, R. (2005). Tisbury: *The Dictionary of Urbanism*. Streetwise Press.
- Dalton, J., Elias, M., Wandersman, A. (2007). *Community Psychology: Linking Individuals and Communities*. (2nd Ed.), Belmont, CA: Wadsworth.
- Durlak, J. A., Dupre, E. P. (2008). Implementation Matters: A Review of Research on the Influence of Implementation on Program Outcomes and the Factors Affecting Implementation. *American Journal of Community Psychology*, 41, 689–708.
- Elmore, R. F. (1979). Backward Mapping: Implementation Research and Policy Decisions. *Political Science Quarterly*, 94(4), 601-616.
- Golkar, K. (2009). Policy-Oriented Urban Design versus Design-Oriented Urban Design. *SOFFEH*, 46.
- Golkar, K. (2011). Urban Design: Process or Processes. *SOFFEH*, 52.
- Gosling, D. (1996). *Gordon Cullen: Visions of Urban Design*. London: Academy Editions.
- Faludi, A. (1973). *Planning Theory*. Per- Gamon, Oxford.
- Fixsen, D. L., Naoom, S. F., Blase, K. A., Friedman, R. M., Wallace, F. (2005). *Implementation Research: A Synthesis of the Literature*. Tampa, FL: University Of South Florida, Louis De La Parte Florida Mental Health Institute, the National Implementation Research Network.
- Khoury, Zaki B. (1996). Implementing the New Urban Agenda: The Case of Ismailia, Egypt. *Environment & Urbanization*, 8 (1). April.
- Lang, J. (2005). *Urban Design: A Typology of Procedures and Products*. Oxford: Architectural Press.
- Laurian, L., Day, M., Backhurst, M., Berke, P., Ericksen, N., Crawford, J., Dixon, J., Chapman, S. (2004). What Drives Plan Implementation? Plans, Planning Agencies and Developers. *Journal of Environmental Planning and Management*, 47 (4), 555-77.
- Matland, Richard E. (1995). Synthesizing the Implementation Literature: The Ambiguity-Conflict Model of Policy Implementation. *Journal of Public Administration Research and Theory: J-PART*, 5(2), (Apr. 1995) 145-174.
- Moughtin, K., Cuesta, R, Sarris, C, Signoretta, P. (1999). *Urban Design, Method and Techniques*. Oxford: Architectural Press.
- Norton, Richard K. (2005). More And Better Local Planning: A Statemandated Local Planning In Coastal North Carolina. *Journal of The American Planning Association*, 71 (1), 55-71.
- Nutt, Paul C. (2007). Examining the Link between Plan Evaluation and Implementation. *Technological Forecasting and Social Change*. 74(8), 1252-1271.
- Oliveira, V., Pinho, P. (2009). Evaluating Plans, Processes and Results. *Planning Theory & Practice*, 10(1), 35 – 63.
- Pakzad, J. (2007). How The Pioneers Of Urban Design In Iran Think. *Abadi*, 17, 8-19.
- Rosenbaum, D. P. (1986). *Community Crime Prevention: Does It Work?* Beverly Hills, CA: Sage Publications.
- Sager T. (1995). From Impact Assessment to Recommendation: How are the Impact Assessment Results Presented and Used? *Environ Impact Assess Rev*, 15, 377–97.
- Talen, Emily. (1996). After The Plans: Methods to Evaluate the Implementation Success of Plans. *Journal of Planning Education and Research*. 16 (2), 79-91.
- Talen, Emily. (1997). *Success, Failure and Conformance: An Alternative Approach to Planning Evaluation*. En-

Environment and Planning.

- Trancik, R. (1986). *Finding Lost Space*. Van Nostrand Reinhold, New York.
- Wandersman, A., Goodman, R. M., Butterfoss, F. D. (2005). *Understanding Coalitions and How They Operate* (M. Minkler, Ed.), *Community Organizing and Community Building For Health* (2nd Ed., 292-313). New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.
- Wildavsky, Aaron. (1973). if Planning is Everything Maybe is Nothing. *Policy Sciences*, 4 (2), 127-53.

